השתנות הייצוג התקשורתי של שביתות מורים בישראל 2000–2024

נסים כץ*

תקציר

מאמר זה בוחן את ההתפתחות ההיסטורית והסוציולוגית של הייצוג של מורים שובתים בחדשות הטלוויזיה המרכזיות בישראל בין השנים 2000 ל־2024. המחקר שואל: כיצד התפתח מסגור המורים השובתים בחדשות הטלוויזיה בישראל לאורך שני עשורים, וכיצד מורים תופסים ייצוגים אלה ומתמודדים עימם בנוף תקשורתי שהולך ונעשה דיגיטלי, המאופיין בריבוי ערוצים. המאמר משלב בין ניתוח תוכן איכותני של סיקור חדשותי מתקופות שביתה מרכזיות לאורך השנים שנבחנו, לניתוח תמטי מעמיק של ראיונות עומק עם מורים המייצגים קבוצות שונות באוכלוסייה. הממצאים חושפים שינוי ניכר, גם אם חלקי, ביחסי הכוח שבין התקשורת המסורתית לאנשי המקצוע. המסגרת הדומיננטית של ראשית שנות ה־2000, שהציגה את המורים מבעד לעדשה שלילית ואפיזודית של הפרעה לציבור ונטל כלכלי, מאותגרת יותר ויותר בשנים האחרונות. עליית הרשתות החברתיות העצימה מורים ויצרה עבורם כלים רבי עוצמה ליצירת נרטיבי־נגד אקטיביים, שאילצו את התקשורת המסורתית לשלב בסיקור מסגרות תמטיות יותר, המתמקדות בסוגיות מערכתיות כמו שכר נמוך, צפיפות בכיתות ושחיקה מקצועית. עם זאת, המחקר מצביע על כך שההעצמה התקשורתית של המורים היא לעיתים מוגבלת, שכן התקשורת הממוסדת עדיין ממסגרת לעיתים קרובות את מאבקם כ"הפרעה", מה שמותיר את קרב הנרטיבים כמאבק מתמשך שטרם הוכרע.

מבוא

מערכת החינוך הישראלית מתוארת זה מכבר בספרות המחקרית והציבורית כנתונה במשבר כרוני (וולנסקי, 2007, 2024). אין זו בעיה זמנית או תופעה חולפת, אלא מצב מבני המתבטא בראש ובראשונה בפערים מתמשכים בהישגים בין תלמידים יהודים לערבים ובין מערכת החינוך הממלכתית לממלכתית־דתית, המעידים על חוסר

* ד"ר נסים כץ, המחלקה לתקשורת, המכללה האקדמית כנרת (nisimkolota@gmail.com)

שוויון מובנה. המערכת סובלת מתת־תקצוב כרוני ביחס למדינות מפותחות אחרות החברות בארגון ה־OECD, מהתערבות פוליטית מתמדת, מפוליטיזציה גוברת של מקצועות הלימוד ומבנה ההשכלה (וולנסקי, 2024), וממאבק מתמשך וטעון להגדיר את ייעודה המרכזי בחברה שסועה. בלב המערבולת הזו ניצבים המורים בישראל, שחייהם המקצועיים מאופיינים בפרדוקס עמוק המייצר דיסוננס זהותי. מצד אחד הם מופקדים רטורית על "עתיד האומה", נתפסים כמעצבי הדור הבא ונושאים באחריות כבדה לעיצוב פני החברה הישראלית; מצד שני, הם מתמודדים בקביעות עם משכורות נמוכות ביחס למקצועות אקדמיים אחרים במשק, תנאי עבודה מאתגרים, כולל צפיפות חריגה בכיתות, נטל כבד של עבודה רגשית וטיפולית מול תלמידים והורים, ותפיסה ציבורית המטילה ספק שוב ושוב במעמדם המקצועי ובמחויבותם (רסקין, 2018).

מתח בסיסי זה, המובנה לתוך מערכת החינוך, מתפרץ לעיתים קרובות בסכסוכי עבודה רחבי היקף. שביתות המורים הפכו למאפיין חוזר, כמעט טקסי, בלוח השנה החברתי־פוליטי הישראלי, והן מסמנות את תחילתה או סופה של שנת הלימודים במחזור מוכר של איומי איגודים, משא ומתן ממשלתי של הרגע האחרון במשרדי האוצר וחרדה ציבורית רחבה של הורים ותלמידים. שביתות אלה הן הרבה יותר ממחלוקות תעשייתיות גרידא על שכר ותנאים; הן מופעים פומביים המתנהלים על הבמה הלאומית, כאשר חדשות הטלוויזיה המרכזיות משמשות זירה עיקרית שבה מתנהל המאבק על דעת הקהל. התקשורת אינה רק מדווחת בפסיביות או בניטרליות על אירועים אלה; היא ממסגרת אותם באופן פעיל (Entman, 1993), תוך בחירה, הדגשה והצגה של היבטים מסוימים בסיפור והשמטת אחרים. בכך היא מבנה מציאות מסוימת עבור הציבור, כאשר מורים שובתים מיוצגים כאנשי מקצוע מסורים הנלחמים על איכות החינוך ועל משאבים חיוניים לעתיד הילדים, או כקבוצת אינטרס אנוכית המחזיקה את ילדי המדינה והמשק כ"בני ערובה" (Gamson & Modigliani, 1989).

מחקרים קודמים, שהתמקדו בעיקר בשנים שלפני 2015, הצביעו בעקביות על נטייה של התקשורת הישראלית למסגר את המורים השובתים באופן המאיר אותם באור שלילי. טורין (2010, 2012) הראתה כי במשך עשורים הסיקור החדשותי התמקד כמעט בלעדית בהפרעה הנגרמת מהשביתות, הציג את דרישות המורים כקטנוניות ואת איגודיהם כלוחמניים ובעלי עוצמה מופרזת, תוך השתקה כמעט מוחלטת של קולם וחוויותיהם של מורים יחידים בשטח. בדומה לכך, רסקין (2018) מצאה במחקרה עיסוק תקשורתי אובססיבי בעלויות הכלכליות של השביתות, מסגור של המורים כ"עובדים" (Workers) גרידא המונעים מאינטרס כלכלי צר, ולא כ"אנשי מקצוע" (Professionals), והדגישה את הפער הגדול בין תפיסתם העצמית החיובית של המורים לבין דימוים התקשורתי השלילי. מחקר רחב יותר של מכון ון ליר על שביתות במגזר הציבורי אישר

כי עובדים ממסוגרים לעיתים קרובות כמי ש"תופסים את המדינה בגרון" – מטפורה אגרסיבית היוצרת דה־לגיטימציה ושוללת מהם את זכות השביתה הבסיסית (בנימין ואח', 2010). דפוס סיקור זה שימש לאורך שנים לבידוד המורים ולערעור הסולידריות הציבורית עם מאבקם.

עם זאת, הנוף התקשורתי והחברתי של שנת 2024 שונה בתכלית מזה של שנת 2000. הרבע הראשון של המאה ה־21 התאפיין במהפכה טכנולוגית ששינתה מן היסוד את הדינמיקה של תקשורת וגיוס חברתי. עלייתן והתבססותן של הרשתות החברתיות, מפייסבוק וטוויטר (כיום X) ועד אינסטגרם, טיקטוק ואפליקציות מסרים מיידיים כמו וואטסאפ, העניקו לתנועות חברתיות ולקבוצות מקצועיות כלים חסרי תקדים לעקוף את שומרי הסף (Gatekeepers) של התקשורת המסורתית, ליצור נרטיבים משלהן ולגייס תמיכה ישירות מהציבור הרחב (Castells, 2015). התפתחות זו, ששירתה תנועות חברתיות עולמיות רבות – מהאביב הערבי ועד למחאת המורים #RedForEd בארצות הברית – מעלה שאלה מכרעת בהקשר המקומי: האם סביבת המדיה החדשה הזו שינתה את יחסי הכוח המסורתיים בין המורים השובתים לבין התקשורת בישראל?

המאמר הנוכחי מבקש למלא פער תיאורטי ואמפירי זה. אף שקיימת ספרות ענפה בנוגע למסגור השלילי המסורתי, חסר מחקר אורך הבוחן את נקודת המפגש בין מסגור טלוויזיוני להתהוותן של רשתות חברתיות כזירת פעולה עבור המורים בישראל. במחקר זה נערך ניתוח אורך של ייצוג המורים השובתים בחדשות הטלוויזיה בישראל בין השנים 2000 ל־2024. הוא חורג מתמונת מצב סטטית כדי לעקוב אחר התפתחות מסגרות המדיה ברגעים היסטוריים מרכזיים, כולל השביתה הגדולה של 2007, שהתרחשה טרם עידן הרשתות החברתיות והיוותה את שיא הסיקור המסורתי; מחאות השטח שהונעו בעזרת הרשתות החברתיות באמצע העשור השני של המאה; וסכסוכי העבודה הרוויים דיגיטלית של העידן שלאחר מגפת הקורונה.

המחקר מבקש לענות על שאלות המחקר הבאות:

1. כיצד ובאילו דרכים התפתח מסגור המורים השובתים בחדשות הטלוויזיה המרכזיות בישראל בין 2000 ל־2024?
2. מהן מסגרות המדיה הדומיננטיות, המתמשכות והמתהוות ששימשו לייצוג שביתות מורים בתקופה זו?
3. כיצד מורים תופסים ייצוגים תקשורתיים אלה, ומהן האסטרטגיות שהם נוקטים, במיוחד באמצעות מדיה דיגיטליים, כדי להתנגד לנרטיב או למסגרו מחדש?

המאמר מניח כי ייצוג המורים השובתים עבר שינוי ניכר, ממצב של מסגור שלילי הגמוני ברובו למצב של נרטיב שנוי במחלוקת באופן פעיל וגלוי. אף שהמסגרת השלילית המסורתית של "הפרעה לציבור" נותרה דפוס חוזר חזק וזמין בסיקור החדשותי, היא אינה עומדת עוד ללא עוררין. מורים המועצמים בידי כלים דיגיטליים הצליחו יותר ויותר להחדיר לשיח הציבורי מסגרות־נגד משלהם, המתמקדות בכבוד מקצועי, הזנחה מערכתית, שחיקה רגשית וכן בטובת התלמידים. פעילות זו אילצה את חדשות הטלוויזיה, במרדף אחר רלוונטיות ותוכן אותנטי שימשוך צופים, להציג תמונה מורכבת, רב־קולית ועשירה יותר מבחינה תמטית של מאבק המורים. התוצאה היא מרחב תקשורתי מקוטע ושנוי במחלוקת, שבו המאבק על לגיטימציה ציבורית מתנהל בעוצמה רבה ובתנאים שוויוניים יותר מאי פעם.

מסגרת תיאורטית

מסגור תקשורתי: הבניית המציאות של סכסוכי עבודה

"מסגור" הוא מושג מרכזי במחקר זה, שמשמש אבן ראשה תיאורטית להבנת הייצוג. מסגרת תקשורתית (Frame) היא "רעיון מארגן מרכזי או קו עלילה המספק משמעות לרצף אירועים מתפתח" (Gamson & Modigliani, 1989, p. 143; התרגום שלי, נ"כ). מסגרות (Entman, 1993) אינן פלטפורמות ניטרליות המעבירות מציאות אובייקטיבית; הן כלי פרשנות הפועלים באמצעות בחירה קפדנית של מרכיבים מסוימים בסיפור והדגשתם המכוונת, לצד הדרה והשמטה של מרכיבים אחרים. בכך הן מקדמות הגדרה מסוימת של הבעיה, פרשנות סיבתית, הערכה מוסרית או המלצה כלשהי לטיפול בהקשר של שביתות מורים. לאור חלוקתן הקלאסית של מסגרות במאבקי עובדים (ראו טורין, 2010), התקשורת יכולה למסגר את האירועים בכמה דרכים מרכזיות:

- **סוגיה כלכלית:** מסגרת המתמקדת באחוזי שכר, גירעונות תקציביים והשפעת השביתה על התוצר הלאומי וכלכלת המשפחה.
- **אי־נוחות ציבורית:** מסגרת המדגישה את מצוקתם של הורים עובדים הנאלצים להפסיד ימי עבודה ושל תלמידים העומדים בפני שיבושים בבחינות וחוסר ודאות.
- **מאבק כוח פוליטי:** מסגרת המציגה ראשי איגודים רבי עוצמה מול שרי ממשלה במשחק סכום אפס רווי שיקולי יוקרה וכיפופי ידיים.
- **משבר מקצועי:** מסגרת הבוחנת את התנאים המערכתיים היסודיים והעמוקים במערכת החינוך שהובילו לשביתה מלכתחילה (כגון שחיקה, נשירה וצפיפות).

הבחנה מכרעת במחקר המסגור היא בין מסגור אפיזודי למסגור תמטי (Iyengar, 1991). מסגרות אפיזודיות מתארות סוגיות ציבוריות כמקרים קונקרטיים (כמו הורה כועס) ומעודדות ייחוס אחריות ליחידים (המורים ה"אנוכיים"). לעומת זאת, מסגרות תמטיות מציבות סוגיות ציבוריות בהקשר רחב (למשל, שחיקה בשכר בהשוואה לשאר מדינות ה־OECD) ומעודדות ייחוס אחריות לגורמים מערכתיים. מחקר זה משתמש בתיאוריית המסגור כדי לזהות כל שינוי פוטנציאלי ממצב של סיקור אפיזודי למצב תמטי יותר ולעקוב אחריו.

הסוציולוגיה של 'סמי־פרופסיה': מעמדם הרעוע של המורים

האופן שבו מורים ממוסגרים בתקשורת קשור קשר ישיר למעמדם החברתי והתעסוקתי. עציוני (Etzioni, 1969) הגדיר לפני עשורים רבים את ההוראה כ"סמי־פרופסיה" – תחום המחזיק בחלק מהתכונות הקלאסיות של מקצועות בעלי סטטוס גבוה כמו רפואה או משפטים, אך לא בכולן. בעוד למורים יש ידע מיוחד (פדגוגי ודיסציפלינרי) ואידיאל ברור של שירות לטובת הכלל, לעיתים קרובות אין להם רמה גבוהה של אוטונומיה מקצועית. הם פועלים בתוך מערכות בירוקרטיות ממלכתיות גדולות וכפופים לתכתיבים מדינתיים, ובסיס הידע אינו מקודד ובלעדי ביותר, שכן הציבור נוטה לחשוב ש"כל אחד יודע ללמד". מעמד עמום זה הופך אותם לפגיעים במיוחד לביקורת ציבורית והתקפות פוליטיות, במיוחד במהלך סכסוכי עבודה שבהם הממשלה מפעילה עליהם לחץ של דעת קהל.

עבודותיה של רקפת סלע־שפי (Sela-Sheffy, 2023; Zaradez et al., 2020) האירו באור חדש ועכשווי את המאבק הזהותי של מורים בישראל. סלע־שפי מצביעה על המתח המובנה אצל המורים בין רטוריקה של "שליחות" לבין מציאות של מעמד נמוך ושחיקה רבה. לדבריה, מורים עוסקים באופן מתמיד במאבקי זהות ובפעולה אקטיביסטית לא רק לשם העלאת שכר, אלא גם כדי לתקף את עצמם כבעלי פרופסיה בעלת חשיבות. נושאים של זהות ואקטיביזם, כפי שעולה ממחקריה, מעצבים את האופן שבו מורים תופסים את עצמם מול התקשורת ומול החברה.

למעמד סמי־מקצועי זה ישנן מספר השלכות מעשיות על ייצוגם התקשורתי. ראשית, קל יותר לערער על טענותיהם לסמכות מקצועית. כאשר רופאים שובתים, מומחיותם אינה מוטלת בספק כמעט, ותביעותיהם נתפסות לעיתים קרובות כנובעות מדאגה לבריאות הציבור. אך כאשר מורים שובתים, עצם מקצועיותם ויכולתם לקבוע מהי פדגוגיה נכונה היא במקרים רבים נושא לדיון (טורין, 2010). שנית, מכיוון שההוראה בישראל, כמו ברוב המדינות בעולם, היא מקצוע עם רוב נשי מובהק, מאבקי המורים

מוצגים לעיתים קרובות דרך עדשה מגדרית ביקורתית. לעיתים דרישות להעלאת שכר או תנאים טובים יותר מוצגות כבנאליות וממוסגרות כרגשיות ולא רציונליות ("גננות היסטריות"), או כרצון ל"חופש רב יותר", ולא כדרישה מקצועית לגיטימית להיטיב את המערכת (ולדן, 2010). שלישית, התפיסה הפופוליסטית הרווחת ש"כל אחד יכול ללמד" מערערת את המומחיות הנתפסת שלהם, ומפחיתה את הצדקת הדרישות לשכר גבוה יותר בעיני הציבור הרחב, החש כי מדובר בעבודה שלא דורשת כישורים נדירים.

הנרטיב של דה־פרופסיונליזציה (ולדן, 2010; טורין, 2010), כלומר הרעיון שעקב שינויי מדיניות וסנטימנט ציבורי ההוראה נתפסת כעבודה טכנית, נטולת מיומנות מיוחדת, ולא מקצוע הדורש התמקצעות מעמיקה, הוא זרם תת־קרקעי רב עוצמה בשיח התקשורתי. מחקר זה מניח כי מסגרות תקשורתיות של שביתות מורים הן שדה קרב על לגיטימציה מקצועית. מסגרות שליליות ואפיזודיות מחזקות דה־פקטו את הדימוי הסמי־מקצועי או הדה־מקצועי, ואילו מסגרות הנגד שמקדמים המורים בפעילותם המקוונת הן ניסיון מכוון ופוליטי לבסס מחדש את מעמדם כאנשי מקצוע מיומנים ומסורים, החיוניים לרווחת האומה.

אקטיביזם דיגיטלי ונרטיבים שנויים במחלוקת בספֵרות־נגד ציבוריות מרושתות

המודל המסורתי של מסגור תקשורתי, שהיה נהוג עד אמצע העשור הראשון של המאה הנוכחית – מודל שבו מקורות אליטיסטיים (כגון בכירים בממשל, פוליטיקאים, מנהיגי איגודים), עיתונאים ועורכים החזיקו במונופול מוחלט כמעט על הבניית המשמעות הציבורית – שובש באופן עמוק ויסודי עם עליית המדיה הדיגיטליים. רשתות חברתיות מספקות מה שחוקרי תקשורת ביקורתיים כינו "ספֵרות־נגד ציבוריות מרושתות" (Networked counter-public spheres): מרחבי שיח אלטרנטיביים שבהם קבוצות מודרות או אופוזיציוניות יכולות לנסח פרשנויות משלהן למציאות, להפיץ ולהצדיק אותן, ללא אישור מוקדם משומרי הסף הממוסדים (Fuchs, 2014). עבור מורים שובתים, שהיסטורית היו נתונים בעיקר למסגור תקשורתי שלילי ומדיר, זהו שינוי כוח מונומנטלי המאפשר סוכנות (Agency) פוליטית.

ההקשר הישראלי של ספרות־נגד ואקטיביזם רשת בולט במיוחד החל ממחאת האוהלים ב־2011, שהיוותה קו פרשת מים עבור החברה הישראלית באשר ליכולת של אזרחים מהשורה להתארגן ולייצר הד תקשורתי תוך שימוש ברשתות (פייסבוק באותה עת). כפי שמציין אהרוני (2023) במחקרו העוסק בסיקור מחאות בלפור בשנים 2020-2021, המחאות החברתיות הובילו ל"שינוי תקשורתי פרדיגמטי ושינוי תפיסתי" אצל המוחים. מובילי המחאה בישראל למדו לנצל את הכלים הדיגיטליים כדי להבנות

נרטיב ישיר ולכפות על אמצעי התקשורת המסורתיים לשלב את תוכניהם. אהרוני מראה כי הרשתות הפכו ממרחב של התארגנות טכנית לפלטפורמות ליצירת "תיבות תהודה" של מסרי מחאה, אשר מחלחלים אל החדשות המרכזיות.

כעת, במקום להסתמך על עיתונאי כלשהו ולקוות שיעביר את המסר במדויק בכתבה ערוכה בת שתי דקות, מורים יכולים להשתמש בטלפון החכם כדי לפרסם סרטון לא ערוך שצולם בכיתה דלת משאבים, לשתף פירוט מוער ומודגש של תלוש משכורת החושף את שכרם הזעום, או לכתוב פוסט נוגע ללב על המחיר הרגשי של העבודה היום־יומית עם תלמידים מאתגרים. נרטיבים אישיים ואותנטיים אלה עשויים להיות ויראליים וליצור קשר רגשי עמוק ומיידי עם הציבור הרחב, קשר שאינו אפשרי במקרה של דיווחים חדשותיים מסורתיים, המונחתים מלמעלה ולרוב נעדרים פנים אישיות (Castells, 2015). תהליך זה של מסגור־נגד (Counter-framing) הוא מאמץ מכוון ופוליטי לאתגר את הנרטיב התקשורתי הדומיננטי ולהחליף אותו.

עם זאת, המרחב הדיגיטלי אינו "תרופת פלא" לכל תחלואי הייצוג. זהו גם אתר של הגברה אלגוריתמית של קיטוב, מידע כוזב, הטרדות מקוונות מטעם קבוצות הורים או פוליטיקאים, ואימוץ חלקי בלבד של תוכן מהשטח בידי התקשורת המרכזית, מה שעלול להפשיט את התוכן מהקשרו המקורי והביקורתי (Tufekci, 2017). מחקר זה מבקש להראות שהתקופה שבין השנים 2000 ל־2024 מאופיינת בהשפעה גוברת של מסגור־נגד דיגיטלי זה. בעוד שביתות של תחילת המאה ה־21 תווכו במידה רבה מלמעלה־למטה, דרך העדשה של התקשורת המסורתית שקבעה את הכללים, בסכסוכים מאוחרים יותר הפכו המורים למפיקי מדיה פעילים ומתוחכמים בזכות עצמם. אין פירוש הדבר שהתקשורת המסורתית נעשתה לא רלוונטית כלל, אלא שהיא נאלצה להסתגל לסדר החדש. ערוצי חדשות מנטרים כעת באופן פעיל ושוטף את הרשתות החברתיות ומחפשים אחר סיפורים פופולריים, תוכן מרתק וקולות חדשים מהשטח, ולעיתים קרובות משלבים בשידוריהם מיוזמתם סרטונים ופוסטים שיצרו מורים, במטרה לזכות ברייטינג. הדבר יוצר סביבה תקשורתית היברידית ומורכבת הרבה יותר, שבה מסגרות רשמיות של משרד האוצר ומסגרות־נגד של מורים מתקיימות זו לצד זו ומתנגשות חזיתית, לעיתים קרובות בתוך אותו קטע חדשותי.

מתודולוגיה

כדי לתפוס את ההתפתחות האורכית של ייצוגים תקשורתיים מחד גיסא, ואת החוויות הסובייקטיביות של המיוצגים מאידך גיסא, מחקר זה משתמש בגישה המשלבת בין שיטות מחקר – ניתוח מסגור איכותני של דיווחים בחדשות הטלוויזיה המרכזיות לצד

ניתוח תמטי של ראיונות עומק חצי־מובנים עם מורים פעילים. שילוב זה מאפשר הן מיפוי רחב של נרטיבים ציבוריים כפי שהובנו בתקשורת האליטות, והן הבנה עמוקה וניואנסית של המציאות החיה והפעולות האסטרטגיות של המורים עצמם.

שלב 1: ניתוח מסגור איכותני של חדשות טלוויזיה

השלב הראשון של המחקר כלל ניתוח תוכן איכותני של דיווחים בחדשות הטלוויזיה על שביתות מורים לאורך 24 שנים. המטרה במחקר איכותני אינה לכמת באופן יבש כל אזכור של מילת מפתח, אלא לזהות את התפתחותן של המסגרות הדומיננטיות והמתהוות לאורך תקופת המחקר, לנתח אותן לעומק ולעקוב אחריהן, תוך בחינת המרכיבים הנרטיביים (סיפור המסגרת), החזותיים (צילום וגרפיקה) והשיחים (שפה וציטוטים) היוצרים מסגרות אלה.

בחירת המדגם

הניתוח התמקד במהדורות החדשות המרכזיות ששודרו בשעות הערב בערוצי הטלוויזיה הנצפים ביותר בישראל. ערוצים אלה נחשבים גם היום, למרות עליית כוחן של הרשתות החברתיות, לגורמים המשפיעים ביותר בקביעת סדר היום הלאומי והפוליטי. המדגם כלל שידורים מערוץ 1 (לימים תאגיד השידור כאן 11), ערוץ 2 (שהתפצל לקשת 12 ורשת 13 ב־2017), וערוץ 10 (שהתמזג עם רשת 13 ב־2019). הסיקורים נדגמו באופן תכליתי משלושה תקופות מפתח של סכסוכי עבודה לאומיים גדולים של מורים, כדי לספק תמונת מצב השוואתית בהקשרים שונים של מדיה וטכנולוגיה:

1. **"השביתה הגדולה" (2007-2008):** שביתה בת 64 יום של ארגון המורים העל־יסודיים (בראשות רן ארז), המייצגת שיא של סכסוך עבודה מסורתי, מתמשך ומתיש, בתקופה שלפני כניסת הרשתות החברתיות לשימוש המוני.
2. **"מחאת הסרדינים" וסכסוכים קשורים (2015-2018):** תקופה שהתאפיינה לראשונה בעלייתו של אקטיביזם עממי מצד מורים והורים, מונע רשתות חברתיות (פייסבוק), במחאה על צפיפות בכיתות ותנאים ירודים, ולעיתים קרובות פעל במקביל לתהליכי המשא ומתן הממוסדים של האיגודים הרשמיים, ואף במתח מולם.
3. **המשא ומתן על הסכמי השכר לאחר מגפת הקורונה (2022-2023):** סדרה של שביתות, איומי שביתות ומשאים ומתנים אינטנסיביים (בהובלת הסתדרות המורים בראשות יפה בן דוד ולאחר מכן ארגון המורים), שהתרחשו בסביבת מדיה דיגיטליים בוגרת ורוויה. בתקופה זו פלטפורמות מבוססות וידאו, כמו טיקטוק ואינסטגרם, וכן קבוצות פייסבוק, מילאו תפקיד מרכזי ובולט בגיוס המורים ובתקשורת מול דעת הקהל הציבורית.

איסוף נתונים (n=90)

הנתונים התומכים בממצאי מחקר זה הם שידורי החדשות הזמינים לציבור מערוצי הטלוויזיה. בסך הכול נבחרו 90 קטעי חדשות (כ־30 מכל תקופת זמן, מאוזנים ככל האפשר בין הערוצים המרכזיים) מתוך הארכיונים המקוונים של גופי השידור ומאתר יוטיוב. הדגימה נערכה באמצעות חיפוש במאגרי חברות החדשות תוך שימוש במילות מפתח כמו "שביתת מורים", "שביתה בתיכונים", "ארגון המורים", "הסתדרות המורים", ו"עיצומים בחינוך", בדגש על השבועות שקדמו לפתיחת שנת הלימודים (אוגוסט־ספטמבר) או בימים הראשונים של שביתות פעילות. הקריטריונים לבחירה כללו אייטמים מובילים שפתחו מהדורות, כתבות מיוחדות ודיוני פאנל עם בעלי עניין מרכזיים (מנהיגי איגודים, פקידי משרד האוצר והחינוך, הורים ומורים). המונח "קטע" (Segment) הוגדר כדיווח נפרד ועצמאי על השביתה, מהצגת המגיש באולפן ועד לסיומו, כשלרוב אורך הכתבה נע בין 2 ל־5 דקות.

הליך הניתוח

את הניתוח הנחתה גישה קונסטרוקטיביסטית למסגור (Van Gorp, 2007). כל קטע חדשות קודד בשיטתיות כדי לזהות את אמצעי המסגור מרכזיים שלו. פותחה סכמת קידוד מפורטת, המבוססת על מודל אנטמן (Entman, 1993), שכללה את הקטגוריות הבאות: הגדרת הבעיה המרכזית המוצגת, ייחוס סיבתי (מי אשם בבעיה?), שיפוט מוסרי, פתרון מוצע, דימויים חזותיים בולטים וציטוטים מרכזיים. כמו כן, קודד המסגור – האם הוא אפיזודי (למשל: סיפור נקודתי על ילד שלא לומד) או תמטי (למשל: דיון רחב במצב המערכת), וכן מקורות וקולות המיוצגים בכתבה (מי הדובר?). באמצעות תהליך איטרטיבי (חוזר ונשנה) של קידוד פתוח, כתיבת מזכרים (Memoing) אנליטיים והשוואה מתמדת, זוהו ועובדו מסגרות דומיננטיות, ונערך מעקב אחר התפתחותן לאורך שלוש התקופות.

שלב 2: ניתוח תמטי של ראיונות עומק עם מורים

השלב השני של המחקר נועד לעבור מהטקסט התקשורתי אל החוויה האנושית, ולהבין כיצד המורים עצמם חווים ייצוגים תקשורתיים אלה, תופסים אותם ומגיבים עליהם. הדבר הושג באמצעות ראיונות עומק חצי־מובנים, שסיפקו את הנתונים האיכותניים העשירים והבלתי אמצעיים הדרושים להבנת נקודת המבט הסובייקטיבית ופעולת הסוכנות של המורים. בציטוטים שבהמשך מוזכרים המורות והמורים בשמות בדויים, כדי להגן על פרטיותם.

דגימה וגיוס

גויס מדגם תכליתי של 20 מורים המלמדים במערכות החינוך הממלכתיות החילוניות והדתיות־ציוניות. המדגם תוכנן בקפידה כדי להבטיח שונות מרבית, וכלל מורים המלמדים בבתי ספר יסודיים, חטיבות ביניים ותיכונים; בעלי ותק מגוון (משלוש שנים ועד יותר מ־30 שנה במערכת); ממרכז הארץ הכלכלי ומהפריפריה הגיאוגרפית (צפון ודרום). המדגם חולק כך ש־12 מורים זוהו וגויסו כבעלי תפקידים אקטיביים ובולטים ברשתות (יוצרי סרטונים, מנהלי דפים וקבוצות וואטסאפ), בעוד המורים הנותרים תיארו את עצמם כצופים מהצד או משתתפים סמויים, שהסתפקו בקריאה, כמו אזרחים מן השורה. גיוון זה הבטיח אמינות וטווח רחב של נקודות מבט על הנושא. הגיוס נערך באמצעות הפצה ברשתות מקצועיות, קבוצות מורים ברשתות החברתיות ושיטת דגימת "כדור שלג".

איסוף הנתונים

הראיונות נערכו בין סוף 2023 לתחילת 2024, בעיצומם של הדיונים על יישום הסכמי השכר החדשים, בשפה העברית, פרונטלית או דרך תוכנת זום. הם נמשכו בין 60 ל־90 דקות, הוקלטו ולאחר מכן תומללו מילה במילה. פרוטוקול הריאיון החצי־מובנה היה פתוח וגמיש באופיו, כדי לעודד את המורים להתבטא בחופשיות ובמילים שלהם על חוויותיהם. תחומי השאלות המרכזיים כללו: חוויות אישיות מהשתתפות פעילה בשביתות היסטוריות ועכשוויות; תפיסות אישיות לגבי אופן הסיקור בטלוויזיה אל מול המתרחש ברשתות החברתיות; תחושות ורגשות לגבי הדימוי הציבורי של מקצוע ההוראה; דפוסי השימוש שלהם במדיה דיגיטליים במהלך סכסוכי עבודה ספציפיים; ודעותיהם על התפקיד והיעילות של אסטרטגיות התקשורת המסורתיות שמפעילים האיגודים המקצועיים (הסתדרות המורים וארגון המורים).

ניתוח הנתונים

הראיונות המתומללים נותחו בשיטתיות, באמצעות גישת הניתוח התמטי הרפלקסיבי בת ששת השלבים, כפי שתיארו בהרחבה בראון וקלארק (Braun & Clarke, 2019). שיטה איכותנית קפדנית זו כללה: (1) קריאה חוזרת והיכרות עמוקה עם הנתונים; (2) יצירת קודים ראשוניים פתוחים מהטקסט; (3) חיפוש דפוסים משותפים ואיסוף קודים לכדי תמות פוטנציאליות; (4) סקירה ועידון של תמות אלה אל מול הנתונים כדי לוודא שאין כפילויות; (5) הגדרה ושיום של התמות הסופיות, שתפסו את מהותן של חוויות המשתתפים; ו־(6) כתיבת הניתוח הסופי, הנתמך בציטוטים עשירים ומדגימים, שיובאו להלן.

באמצעות השילוב בין שני אפיקים מתודולוגיים אלה – ניתוח תוכן מהמדיה הממוסדים וניתוח חוויית המורים – מחקר זה מבקש לספק תיאור עשיר, ביקורתי ורב־פרספקטיבי של השיח התקשורתי המתפתח סביב אחת הסוגיות החברתיות המרכזיות, הרגישות והשנויות במחלוקת בישראל.

ממצאים ודיון

טבלה 1 מרכזת את מסגרות המפתח שעלו מהניתוח של שלוש תקופות הזמן, ומשמשת בסיס אמפירי לניתוח המסגרות המובא בהמשך.

טבלה 1: מסגרות מדיה דומיננטיות ומתהוות בסיקור שביתות מורים (2000–2024)*

שם המסגרת	הגדרת הבעיה המרכזית	שחקנים מרכזיים ותפקידיהם	דימויים חזותיים נפוצים	דומיננטיות זמנית (מתוך n=90)
הפרעה לציבור / הילד הקורבן	ההשפעה השלילית הישירה של השביתה על משפחות, הורים עובדים ועל הכלכלה	מורים כמפירי סדר; הורים וילדים כקורבנות חסרי ישע	כיתות ריקות, שערים נעולים, מנעולים גדולים, הורים מתוסכלים בפקקי תנועה	דומיננטית בעידן 1 (n=26); נמצאה גם בעידנים 2 ו־3
נטל כלכלי / איגוד סרבן	העלות הפיננסית הבלתי נסבלת של דרישות המורים לפריצת מסגרת תקציב המדינה	ראשי האיגודים כבלתי סבירים וכוחניים; משרד האוצר כגורם אחראי שומר הקופה	גרפיקות עם סכומי כסף גדולים (₪), מספרים תקציביים, ראשי איגודים על במות נואמים בכעס	דומיננטית בעידן 1 (n=22); נמצאה גם בעידנים 2 ו־3
הזנחה מערכתית / שחיקה מקצועית	ההידרדרות ארוכת הטווח והעמוקה של מערכת החינוך (צפיפות, מחסור, תשתיות, שחיקת שכר)	משרדי החינוך והאוצר כמזניחים שיטתיים; מורים כ"קנריות במכרה" המתריעים על סכנה	כיתות צפופות, תשתיות רעועות, סרטוני סלפי וסרטונים שיצרו מורים בכיתה	מתהווה בעידן 2 (n=14); בולטת ומתחזקת בעידן 3 (n=20)
אי־ביטחון תעסוקתי / נטישת מורים	שכר עושק למורים צעירים ותנאים ירודים המובילים למחסור וקריסה בצוותי הוראה	מורים צעירים ומוכשרים ככוח עבודה מאוכזב שנוטש את המקצוע; המדינה ככושלת בהבטחת כוח אדם נאות	תמונות של תלושי משכורת ברשתות, ראיונות פתוחים פנים אל פנים עם מורים שבחרו לעזוב את המקצוע	מתהווה בעידן 2 (n=9); בולטת ומובילה בעידן 3 (n=18)

קרב הנרטיבים	העימות הגלוי והתקשורתי על דעת הקהל, תהליך יחסי הציבור כמושא סיקור	הרשתות החברתיות הבלתי אמצעיות של המורים מול מסיבות העיתונאים המעוגנות של השרים; עיתונאים כשופטים	מסכים מפוצלים: סרטון טיקטוק אמוציונלי ומולו פקיד באולפן מצטט נתונים יבשים	דומיננטית במיוחד בעידן 3 (n=12)

* מספר הקטעים מסתכם במעט יותר מ־90, כיוון שבחלק מהכתבות הארוכות במיוחד זוהה שימוש ביותר ממסגרת מרכזית אחת באותו קטע

חלק א': מסגרות המדיה המתפתחות (2000–2024)

ניתוח הסיקור בחדשות הטלוויזיה המרכזיות לאורך שלוש התקופות שנבחרו חושף התפתחות ברורה, אם כי לא מוחלטת או נטולת סתירות, במסגור שביתות המורים. הנרטיב ההיסטורי נע מדימוי שלילי, מונוליטי יחסית, שבו שולטים כמעט בלעדית מקורות אליטיסטיים (שרי אוצר, פקידי אגף התקציבים וראשי איגודים), למרחב תקשורתי מורכב, רב־קולי ושנוי במחלוקת בגלוי. ניתן למפות התפתחות כרונולוגית ותמטית זו על פני שלושה עידנים נפרדים, המשקפים את השינויים הטכנולוגיים והתרבותיים בחברה הישראלית.

עידן 1 (בערך 2000–2010): ההגמוניה של ההפרעה, הנטל הכלכלי וההשמצה הציבורית

סיקור "השביתה הגדולה" בשנים 2007-2008 נשלט בבירור בידי שתי מסגרות חזקות וקשורות זו לזו, שתיהן אפיזודיות באופיין ואוהדות במידה רבה את עמדת הממשלה, תוך דחיקת קולם של המורים מהשטח.

- **מסגרת 1 – מסגרת ההפרעה לציבור והילד הקורבן:** זו הייתה המסגרת הרווחת ביותר במדגם של התקופה הראשונה, שקבעה את הטון הרגשי של הסיקור. קטעי חדשות נפתחו שוב ושוב עם תמונות של חצרות בית ספר ריקות, שערים נעולים בשרשראות ברזל כבדות (דימוי חזותי שחזר על עצמו כמוטיב מרכזי של סגירות ואטימות) ותקריבים של הורים מתוסכלים, לעיתים קרובות נשים המתמרנות בין שיחות עבודה לילדים חסרי מנוחה. הראיונות באולפנים ובשטח כללו ברובם הגדול הורים המביעים את כעסם ותשישותם, בעוד המורה הפשוט נעדר מהמסך. ציטוט אופייני מכתבה מרכזית בערוץ 2 (נובמבר 2007) היה של אם מותשת שטענה בפני המצלמה: "הם משחקים עם העתיד של הילדים שלנו. הבוס שלי מאבד סבלנות. אני צריכה להפסיד עוד יום עבודה. מי חושב עלינו?" הנרטיב מיקם בעקביות את פעולות המורים כחסרות

רחמים, גורם ישיר ובלעדי לסבלם של צדדים שלישיים תמימים: התלמידים (במיוחד תלמידי י"ב העומדים בפני בחינות בגרות) ובני משפחותיהם העובדים, הקורסים תחת הנטל. המסגור היה רגשי מאוד והאניש את ההשפעה השלילית של הסכסוך, תוך דה־פרסונליזציה של המורים עצמם, שלעיתים קרובות יוצגו באופן קולקטיבי ככוח מופשט ומשבש. סמלם היחיד היה מנהיגי האיגודים, המנותקים לכאורה מהשטח.

- **מסגרת 2 – מסגרת הנטל הכלכלי והאיגוד הסרבן:** מסגרת משלימה זו התמקדה בעלות הכספית של דרישות המורים, ותיארה את הסכסוך כמאבק כוחות עקר בין איגוד עקשן ובלתי סביר ובין ממשלה אחראית מבחינה פיסקלית המגינה על הקופה הציבורית. הדיווחים היו רוויים מספרים וגרפיקות גדולות ואדומות שסיפקה מחלקת הדוברות של משרד האוצר, אשר הדגישו את מיליארדי השקלים שהיענות לדרישות המורים תגזול מתקציב המדינה, מבלי להציג את התועלת ארוכת הטווח. מנהיגי האיגודים, ובמיוחד רן ארז, ראש ארגון המורים העל־יסודיים, מוסגרו לעיתים קרובות כמנותקים, מיליטנטיים ותאבי כוח. כתבה בולטת בערוץ 10 (דצמבר 2007) חיזקה זאת חזותית באמצעות הצבת תמונה של ארז מנופף באצבעו במסיבת עיתונאים אל מול גרפיקה על המסך המציגה את החוב הלאומי הגואה, ובכך קשרה ישירות באופן ויזואלי בין מאבק המורים לחוסר אחריות כלכלית לאומית. השמעת קולם של מורים יחידים המסבירים את המציאות שמאחורי דרישות השכר – שחיקת שכרם הריאלי לאורך שנים, שעות העבודה הרבות בבית ללא תשלום והעומס הרגשי – הייתה באופן בולט נדירה עד לא קיימת. הסיקור סיפק דוגמה קלאסית למסגור אפיזודי של קונפליקט, תוך התמקדות במחיר השביתה במקום בהקשר התמטי הרחב של קיפאון השכר.

כפי שציין ברקוביץ' (Berkovich, 2011) לגבי תקופה זו, התנגדות המורים מוסגרה בשיטתיות כבלתי לגיטימית. הנרטיב התקשורתי בחדשות הטלוויזיה המרכזיות היה במידה רבה חד־צדדי. פקידי ממשל אליטיסטיים היו המגדירים העיקריים של מצב העניינים, והמפתח הרגשי הדומיננטי ששודר היה תסכולו של הציבור הרחב וזעמו כלפי מערכת החינוך.

עידן 2 (בערך 2011–2018): הופעת קול המורה וסדקים תמטיים ראשונים

התקופה שלאחר מחאת הצדק החברתי ההמונית של קיץ 2011 בישראל, שאותה הזינה במידה רבה התארגנות ספונטנית בפייסבוק אשר הוציאה מאות אלפים לרחובות, סימנה נקודת מפנה תרבותית ותקשורתית. מורים, כיחידים וכקבוצות שטח מאורגנות, החלו ליישם את לקחי המחאה החברתית (אהרוני, 2023) ולאמץ כלים דיגיטליים לאקטיביזם משלהם מחוץ למסגרת האיגודים, ועורכי החדשות החלו להתייחס לתופעה זו, שלא ניתן היה עוד להתעלם ממנה. בסיקור הסכסוכים בעידן זה – כמו "מחאת הסרדינים" המפורסמת ב־2015, נגד החלטת הממשלה להגדיל את הצפיפות בכיתות ל־40 תלמידים – הופיעו מסגרות חדשות ומתחרות, שכרסמו באופן ניכר בהגמוניה הישנה של מסגרת ההפרעה.

- **מסגרת 3 – מסגרת ההזנחה המערכתית והשחיקה המקצועית:** בעוד מסגרת ההפרעה הישנה לא נעלמה מהמסך, היא נאלצה כעת להתחרות בפריים־טיים בנרטיב־נגד רב עוצמה שמקורו במורים עצמם. קמפיין "מחאת הסרדינים" היה בעל עוצמה חזותית אדירה ותחכום תקשורתי רב, כאשר מורים והורים פרסמו ברשתות תמונות קשות של תלמידים דחוסים בכיתות זעירות ונטולות מזגנים, תוך שימוש ויראלי בהאשטאג #מחאת_הסרדינים. גל גובר זה של תוכן מבוסס משתמשים מהשטח היה משכנע ונוגע ללב מכדי שעורכי חדשות הטלוויזיה יוכלו להרשות לעצמם להתעלם ממנו. הם החלו לשדר תמונות אלה במהדורות המרכזיות, ולמעשה הדהדו את המסגור של המורים לבעיה בסלון של הצופים. כתבה בולטת ברשת 13 (ספטמבר 2017) המחישה את השינוי הפרדיגמטי הזה במלואו. היא נפתחה בדימוי המוכר, הקלישאתי כמעט, של הורה מתוסכל המתלונן על סגירת בית ספר פוטנציאלית ב־1 בספטמבר, אך עברה ממנו בחדות לקטע שהציג במלואו סרטון פייסבוק ויראלי שצילמה מורה בטלפון שלה. בסרטון הוחלפה האסתטיקה המנוכרת של שערי הברזל הנעולים באסתטיקה אינטימית של תיעוד מתוך כיתה. בצילום לא יציב הוצג בו סיור בכיתה הרעועה והצפופה, כאשר המורה מסבירה בקול רועד: "זו לא שביתה על המשכורת האישית שלי. זו שביתה על זכותם הבסיסית של הילדים שלכם ללמוד בסביבה שפויה, ולהיראות על ידי המורה שלהם שקורסת תחת העומס". קטע זה, ששודר למיליוני צופים, מייצג רגע מכריע במעבר, גם אם היה חלקי באותה עת, לעבר מסגור תמטי. לראשונה בקנה מידה לאומי הוענקו זמן אוויר ניכר, פנים ושם לסיבות העמוקות לבעיה (תת־תקצוב מערכתי, תשתיות ירודות, אדישות ממשלתית), ולא רק לסימפטום המעיק שלה (השביתה עצמה). בעקבות סרטונים אלו, דיווחי חדשות החלו לכלול באופן יזום סטטיסטיקות על גודל כיתות בישראל לעומת ממוצע ה־OECD, והציגו ראיונות עומק עם מומחים לחינוך שדנו בהשפעות הפדגוגיות ארוכות הטווח של תנאים אלה. הנרטיב כבר לא היה סיפור פשוט של "רעים" (מורים שובתים) ו"טובים" (הורים עובדים); הוא הפך לוויכוח ציבורי פתוח ומורכב על סדרי עדיפויות לאומיים.

עידן 3 (בערך 2021–2024): המרחב התקשורתי השנוי במחלוקת וקרב הנרטיבים החזיתי

סכסוכי העבודה הגדולים של העידן שלאחר מגפת הקורונה התרחשו בסביבה דיגיטלית בוגרת ורוויה, שבה הרשתות החברתיות אינן רק כלי עזר, אלא חלק מהותי ובלתי נפרד הן מהפוליטיקה והן מהעיתונות היומית. ניתוח הסיקור המסיבי של איומי שביתות המורים בשנים 2022-2023 חושף נוף תקשורתי מקוטע, רב־קולי ושנוי במחלוקת בגלוי, שבו אף צד לא נהנה מהגמוניה מוחלטת. המסגרות האפיזודיות הישנות של משרד האוצר עדיין קיימות ומהודהדות, אך הן נתקלו בהתנגדות מתמדת, ויראלית ומיידית מצד המורים.

- **מסגרת 4 – מסגרת האי־ביטחון התעסוקתי ונטישת המורים:** מסגרת חדשה ועוצמתית שהגיעה לבולטות חסרת תקדים בעידן זה הייתה הנרטיב של "מקצוע קורס". מסגרת זו, שאותה הזין מחסור אמיתי ומוכח במורים שעליו דווח בהרחבה, התרכזה בחוסר היכולת של המערכת לגייס ולשמר מחנכים איכותיים וחדשים בשל שכר כניסה נמוך,

תנאי העסקה פוגעניים ועומס רגשי בלתי נסבל. הראיות המרכזיות והאותנטיות ביותר למסגרת זו ששודרו באולפני הטלוויזיה נוצרו וסופקו לעיתים קרובות בידי המורים עצמם. סרטוני טיקטוק ויראליים של מורים ומורות צעירים המסבירים בדמעות מול המצלמה הקדמית מדוע הם נאלצים לעזוב את המקצוע שהם אוהבים לאחר שנתיים בלבד, ופוסטים ויראליים שכללו צילומים של תלושי משכורת המעידים על שכר נטו נמוך מאוד לאנשי מקצוע אקדמאים העובדים במשרה מלאה, הפכו לתוכן חדשותי מרכזי שפתח מהדורות ואילץ פוליטיקאים להגיב אליו ישירות.

- **מסגרת 5 – מסגרת קרב הנרטיבים:** המאפיין המגדיר והמובהק ביותר של הסיקור התקשורתי בעידן האחרון הוא הפיכת "תחרות המסגור" הפוליטית עצמה לסיפור החדשותי. קטעי חדשות בנויים כיום לעיתים קרובות במפורש כעימות חזיתי בין נרטיבים מתנגשים, כשהעיתונאי מתפקד כמעין שופט בזירה. כתבה אופיינית ומרכזית ששודרה בתאגיד השידור כאן 11 (אוגוסט 2022) במהלך משא ומתן מתוח רגע לפני פתיחת שנת הלימודים, הציגה זאת בבוטות. הכתבה כללה קטע ממסיבת עיתונאים של שר האוצר דאז, אביגדור ליברמן, המאשים את המורים ב"חמדנות", "חוסר גמישות" ו"החזקת כלכלת המדינה כבת ערובה", מה שהיה שחזור מדויק למסגרת מתחילת המאה. אולם מיד לאחר מכן, בניגוד מוחלט לעבר, הוצג באותה הכתבה מונטז' מהיר ודרמטי של סרטוני טיקטוק ופוסטים זועמים בפייסבוק של מורים מהשטח, הדורשים כבוד ופרנסה ראויה. בקריינות נאמר בפסקנות: "בעוד שמשרד האוצר מדבר באולפנים על מספרים יבשים ותקציבים, המורים בשטח מדברים על הישרדות יום־יומית. ברשתות החברתיות, מסופר סיפור אחר לחלוטין שמשרד האוצר מפספס". מבנה עיתונאי זה מכיר במפורש בקיומן של שתי מציאויות מתחרות ושוות משקל ונותן להן תוקף. המסגרת האפיזודית והקרה של הנטל הכלכלי מוצגת אומנם לציבור, אך היא נתקלת מיד, בתוך אותו אייטם, בהתנגדות רגשית של המסגרת התמטית והאישית ביותר של אי־ביטחון תעסוקתי. התקשורת המסורתית אינה מתפקדת עוד רק כצינור פסיבי להעברת מסרים ממקורות רשמיים; היא מתפקדת יותר ויותר כאגרגטור שאוסף קקופוניה של קולות ומחאות מהרשתות החברתיות. הדבר מאלץ ייצוג מאוזן יותר מבעבר, גם אם לעיתים הוא יוצר רושם כאוטי ורועש יותר. המורה היחיד, שבעבר הושתק או סונן בידי דוברי האיגודים, הוא כעת דמות מרכזית אקטיבית בדרמה הפוליטית, וסיפורו האישי משמש עדות אנקדוטלית אותנטית ורבת עוצמה אל מול הטיעונים הכלכליים המופשטים של פוליטיקאים. בעוד למשרד האוצר ולמסגרת ההפרעה נותרה עוצמה ממסדית לא מבוטלת, הם אינם מחזיקים עוד בשליטה הגמונית על הנרטיב בעיני הציבור. המרחב התקשורתי המרכזי הפך, הלכה למעשה, לשדה קרב גלוי של מסגרות מתחרות.

חלק ב': 'הם לא מראים את כל התמונה' – תפיסות מורים, סוכנות ומסגור־נגד

בעוד חלק א' ניתח את התוצר התקשורתי המוגמר ששודר לציבור, הניתוח התמטי המעמיק של ראיונות העומק עם 20 מורים מספק את הזווית המשלימה וההכרחית, ובוחן את הסוכנות (Agency) שלהם. הוא חושף מודעות סוציולוגית עמוקה, ולעיתים

קרובות כואבת ומתסכלת, לדימוים הציבורי ולמעמדם הסמי־פרופסיונלי, תחושה של ייצוג שגוי בתקשורת המרכזית, ונחישות גוברת להשיג שליטה נרטיבית. מניתוח הנתונים עלו ארבע תמות מרכזיות.

תמה 1: הכאב המתמשך של סטריאוטיפים שליליים והשמצה ציבורית וזהותית

מורים בכל רמות הוותק ומכל סוגי בתי הספר הביעו תסכול וסיפרו על שחיקה פסיכולוגית ותחושת עלבון צורב ביחס למה שהם תופסים כדימוי תקשורתי שלילי, שטוח וסטריאוטיפי עקבי של עבודתם. הדבר תואם את ממצאיה של רסקין (2018), אך מוסיף ממד עכשווי של תשישות והשלמה, לצד זעם שמניע לפעולה. בהתאם לטענתה של סלע־שפי (Sela-Sheffy, 2023), הפגיעה שמורים חווים אינה קשורה רק לתנאי ההעסקה הירודים, אלא גם לזהותם המקצועית ולסיפור ה"שליחות" שמניע אותם לבחור במקצוע שוחק זה מלכתחילה.

"כל פעם שיש שביתה גדולה הדבר הראשון בחדשות זו אמא שלא יכולה להגיע לעבודת ההייטק שלה," אמרה שרה, מורה לספרות בתיכון עם 12 שנות ניסיון, והסבירה:

> הם מציגים אותנו כמעין אויב פנימי של ההורים העובדים, במיוחד של האימהות העובדות שנקרעות. זה מהלך תקשורתי מחושב של האוצר כדי לסכסך. הם אף פעם לא מראים באולפן את ההורה שאומר, "טוב, אני שמח שהמורה נלחמת על כיתות קטנות יותר לילד שלי כדי שהוא יקבל יחס אישי". זו קריקטורה רדודה. אנחנו מצוירים או כחמדנים שרוצים עוד כסף, או כעצלנים אובססיביים לגבי החופש הגדול שלנו. אין שום דבר באמצע שמראה את העבודה הקשה שלנו מול ילדים.

סנטימנט זה הדהד גם בדבריו של פאדי, מורה למדעים בחטיבת הביניים בפריפריה, שהדגיש את ההתמקדות חסרת הפרופורציה לטעמו בדרישות כלכליות על פני סוגיות מקצועיות ופדגוגיות:

> הם מציגים את דרישות התוספת לשכר שלנו על המסך בפונט ענק ואדום של מיליארדים, אבל הם לא מפרטים מה עומד מאחורי זה. הם לא מראים לציבור שזה מגיע אחרי עשור שלם בלי עליות ריאליות בשכר, בזמן שיוקר המחיה מסביב התפוצץ. הם לא מראים למצלמה את אלפי השקלים שאני מוציא מהכיס הפרטי שלי בכל שנה על ציוד מעבדה, חומרי יצירה, ואפילו נייר טואלט לכיתה, כי לתקציב בית הספר אין. הם ממסגרים את זה כחטיפת מזומנים באיומים, לא כמאבק על כבוד אלמנטרי. זה גורם לך להרגיש בסיקור החדשותי כמו קבצן שעומד בצומת, לא כאיש מקצוע אקדמאי שעובד קשה.

תמה זו מדגישה את התהום הנתפסת בין חוויותיהם האישיות של המורים והמוטיבציות המקצועיות האמיתיות שלהם (חינוך, שליחות ערכית) לבין דימוים התקשורתי השטוח

והחד־ממדי כפקידים שובתים. כלל המרואיינים הביעו תחושה חזקה שהם מושמצים ולא מובנים – תחושה שהובילה לפגיעה במורל האישי והצוותי במהלך סכסוכי עבודה ויצרה מוטיבציה פנימית לשנות את התמונה.

תמה 2: האי־נראות של המשבר היום־יומי מול המשבר האקוטי

תמה מרכזית שנייה הייתה התסכול מכך שהתקשורת הממוסדת מתמקדת בעקביות ובבלעדיות במשבר ה"אקוטי" הרגעי של השביתה עצמה (סגירת השערים), תוך העלמת המשבר ה"כרוני" האמיתי של מערכת החינוך (קריסת התשתיות, הנשירה מהמקצוע) מעיני הציבור. המורים חשו שהמסגור האפיזודי והשטחי של דיווחי החדשות פוטר את המערכת ואת שרי הממשלה מאחריות אמיתית.

לינה, מורה בבית ספר יסודי עם למעלה מ־20 שנות ותק, ניסחה זאת בבהירות כשתיארה סיטואציה שדומות לה הופיעו בראיונות רבים נוספים:

> המצלמות של ערוץ 12 מגיעות לצלם את השער שלנו רק ב־1 בספטמבר כשהלימודים לא נפתחים ויש דרמה של הורים בוכים. הן לא מגיעות לצלם אותנו בנובמבר כשיש לי 38 ילדים בכיתה קטנטנה ורק 30 ספרי לימוד שהגיעו מהמשרד. הן לא מגיעות לראיין כשבאמצע החורף התקרה דולפת עלינו, או כשיש לי שלושה ילדים עם צרכים מיוחדים מאובחנים שזקוקים ליחס, ובלי אף סייעת שתעזור לי. השביתה היא רק נקודת השבירה שלנו כמערכת. היא רק הסימפטום. אבל התקשורת תמיד מסקרת רק את הסימפטום שנוח לה לצלם, לעולם לא את המחלה האמיתית.

תמה זו משקפת רצון מקצועי במסגור תמטי יותר. המורים אינם רואים את עצמם כמי ששובתים אך ורק למען אינטרס אישי צר; הם רואים את עצמם, במונחים סוציולוגיים של פרופסיה נשחקת, כ"קנריות במכרה", המאותתות לציבור על קריסה מערכתית מתקרבת. הם חשים שכאשר התקשורת המסורתית מתמקדת באופן פופוליסטי באי־נוחות הזמנית הנגרמת להורים, היא לא רק מציגה באופן שגוי את מניעיהם האידיאולוגיים, אלא גם עושה שירות דוב מסוכן לציבור הישראלי, שכן היא מסתירה את הסיפור העמוק והמטריד בהרבה של הזנחה חינוכית רב־דורית. כפי שניסח זאת דוד, מורה להיסטוריה בתיכון:

> אנחנו פשוטו כמשמעו נאלצים מדי כמה שנים ליצור משבר מלאכותי [השביתה והאיום לא לפתוח את השנה] כדי לגרום להם ולתקשורת בכלל להכיר במשבר הקבוע, השקט והרעיל שאנחנו חיים ונושמים בו כל יום בכיתה. השביתה הפכה לשפה היחידה שמשרד האוצר מבין, וזו הפעם היחידה בשנה שהתקשורת שמה אלינו לב ומפנה לנו זמן מסך. זה פרדוקס נורא, כי כדי שיקשיבו למצוקה הפדגוגית שלנו, אנחנו צריכים קודם להיות "הרעים" שמפריעים למשק.

תמה 3: סוכנות (Agency) – יצירת נרטיב כלפי חוץ והעצמה באמצעות מדיה דיגיטליים

השינוי המהותי שזיהו המורים כנקודת מפנה היסטורית ביכולתם להשפיע, במיוחד מורים בעלי ניסיון רב־שנים שלקחו חלק פעיל בשביתות האחרונות, היה כוחן הטרנספורמטיבי, ה"משבש", של הרשתות החברתיות. הן תוארו לא רק כטכנולוגיית תקשורת חדשה, אלא כמקור להעצמה פסיכולוגית ופוליטית וליצירת סוכנות ושליטה נרטיבית שלא היו קיימות בעבר. תמה זו מתמקדת במובהק בפעולה המכוונת כלפי חוץ, קרי, בניסיון של המורה היחיד לעקוף את מנגנוני הדוברות, להגיע ישירות אל הקהל ולאלץ את התקשורת הממוסדת לסקר אותו באופן אוהד יותר, בהתאם לתיאוריית ספרות־הנגד.

מוחמד, מנהל תיכון ותיק שחווה שביתות רבות מצידו השני של המתרס, ציין את השינוי האסטרטגי החד שחל בין 2007 לימינו:

> ב־2007 היינו שקופים. חיכינו ימים שלמים שדובר איגוד המורים בתל אביב ידבר עם עורכי החדשות. היינו לגמרי פסיביים, חיילים קטנים שרק מחכים להוראות מה יוצא בהסכם. עכשיו המצב התהפך, כולנו בבת אחת דוברים של המאבק. במהלך השביתה האחרונה, קבוצת הוואטסאפ הגדולה של המורים שלנו הפכה להיות המטה האמיתי של המאבק. שיתפנו שם מאמרי דעה שלנו, תיאמנו מסרי הסברה מול שקרים של משרד האוצר, ושיתפנו באופן מאורגן את הסיפורים האישיים הקשים שלנו בפיד בפייסבוק כדי שהורים יראו. פוסט אישי שלי, שהראה בדיוק את ההבדל העלוב בין תלוש המשכורת הראשון שלי כמורה מתחיל לבין תלוש המשכורת שלי היום כמנהל עם תואר שני, שותף למעלה מ־500 פעם תוך שעות. פתאום עיתונאי בכיר מאתר חדשות גדול פנה אליי בפרטי ויצר איתי קשר בגלל הפוסט הזה. הפכנו ברגע ממיוצגים פסיביים למקור חדשותי מהימן ובועט.

חיזוק מובהק ליכולת זו לשנות את כללי המשחק מול שומרי הסף הגיע ממיכל, מורה לאזרחות שהייתה פעילה מרכזית ומארגנת בקבוצות הוואטסאפ של המורים ב־2022:

> ברגע שהבנו שהכתבים ועורכי המהדורות המרכזיות פשוט עוקבים אחרי הסטוריז שלנו באינסטגרם כי אין להם חומר אותנטי אחר לשדר, הפסקנו לחכות להוראות מהארגון. פשוט צילמנו את העליבות בחדר המורים, צילמנו את הכיסאות השבורים, ושלחנו את זה בפרטי ישירות לכתבי החינוך המוכרים בטוויטר. עקפנו לגמרי את הדוברות הממשלתית המשומנת. התערבות זו יצרה משקל אזרחי אמיתי לדוברות משרד האוצר.

תמה זו מדגימה במובהק את המעבר החד של עובדים מצרכני מדיה ומסוקרים פסיביים למפיקי מדיה (Prosumers) פעילים המודעים לכוחם. מורים דיברו בראיונות על יצירה אסטרטגית ומתוכננת של האשטאגים קליטים, קמפיינים מקוונים מתואמים, בהם

קמפיין ביוש (Shaming) לגורמי ממשלה שונים, ושיתוף פומבי של עדויות אישיות קשות, כל זאת כדי להתמודד עם הנרטיבים הרשמיים והמגמתיים של שרי הממשלה ולהפריך אותם ישירות בזמן אמת.

יעל, מורה בשנות ה־20 המאוחרות לחייה, הסבירה מדוע פלטפורמות כמו טיקטוק ואינסטגרם עולות על החדשות המסורתיות ביכולתן להעביר מסרים:

> כשפוליטיקאי מבוגר בחליפה יושב באולפן טלוויזיה ממוזג ומדבר לאט על חריגה ממסגרות תקציביות או גירעון, זה אולי חשוב, אבל זה משעמם, מנוכר ולא נוגע ללב של אזרח רגיל. לעומת זאת, סרטון גולמי של 60 שניות שרואים בו מורה צעירה, מישהי בדיוק כמוני, שבוכה מהלב בתוך המכונית שלה מיד אחרי יום עבודה מתיש של 12 שעות בבית ספר קשה, כי היא גילתה הרגע שהמשכורת שנכנסה לה לבנק היא סכום שאי אפשר לשלם איתו שכר דירה ולחיות ממנו בתל אביב? זה מכה בבטן. זה חזק. זה אמיתי לגמרי. זה מייצר גל ענק של אמפתיה וזעם. זה מדלג מעל כל העורכים, שומרי הסף וכתבי החצר, ומדבר ישר ללב של הציבור, במיוחד לקהל של ההורים הצעירים שעוקבים אחרינו שם.

אקטיביזם דיגיטלי זה נתפס בקרב המרואיינים כדרך אפקטיבית להוספת ממד של אותנטיות רגשית לוויכוח ציבורי שבו שולטים לעיתים קרובות ז'רגון כלכלי וטבלאות אקסל. בכך הוא העניק להם כקולקטיב מקצועי תחושת מסוגלות, שליטה וסוכנות אישית, שחסרה להם בסכסוכי עבודה בעבר.

תמה 4: יצירת סולידריות דיגיטלית וגישור על פערים כלפי פנים

לבסוף, ובשונה מהתמקדותה של תמה 3 בבניית כוח אקטיבי כלפי חוץ מול הממשלה והתקשורת, הרשתות החברתיות תוארו בראיונות גם ככלי פנימי לגישור על פערים גיאוגרפיים, כלכליים וחברתיים בתוך קהילת המורים המפוצלת מטבעה, וכן לטיפוח תחושה חזקה וסולידרית של זהות מקצועית ומטרה משותפת. פעילות פנימית זו בקהילות סגורות התעלתה פעמים רבות מעל למבנים הבירוקרטיים המסורבלים של האיגודים הרשמיים, ושימשה תחליף לחדר מורים וירטואלי ארצי.

רני, מורה ותיק בתיכון בעיירת פיתוח פריפריאלית בצפון, הסביר זאת מנקודת מבטו הגיאוגרפית:

> בעבר, השביתות והמחאות של המורים תמיד הרגישו לי ולחברי מאוד תל אביביות או של מרכז הארץ. המצלמות של ערוצי החדשות תמיד היו בבתי הספר הגדולים והמבוססים בערים הגדולות, כי שם קל לכתבים להגיע עם ניידת שידור. אנחנו, המורים בפריפריה הגיאוגרפית, הרגשנו בלתי נראים בתוך הסיפור התקשורתי הזה. זה תסכל אותנו, כי בעיות התת־תקצוב, המבנים הישנים והמחסור הכרוני במורים

> אצלנו לעיתים קרובות חמורות פי כמה מאשר בהרצליה או רעננה, אבל הקול הייחודי והזעקה שלנו משם מעולם לא נשמעו במיינסטרים.

הוא המשיך והסביר את התמורה:

> עכשיו, עם המהפכה של קבוצות פייסבוק ייעודיות למורים מכל הארץ, הפריפריה התקרבה למרכז. זה כבר לא משנה לאלגוריתם אם אתה משדר לייב מקריית שמונה, מירוחם או מגימנסיה הרצליה בתל אביב. סרטון כואב וחזק של מורה פריפריאלי מכאן יכול להפוך לווירואלי ולהגיע למיליוני צפיות בדיוק באותו אופן קל כמו של מורה מהמרכז. הדיגיטל הזה מחבר אותנו כרשת אחת. כשאתה רואה בפייסבוק שמורה בעיר הדרומית דימונה מתמודדת בכל יום בדיוק עם אותן בעיות משמעת קשות ואותו חוסר משאבים כמוך בצפון, זה מרגש. זה שובר את תחושת הבידוד המקצועי ששוחק אותנו. זה בונה סולידריות לאומית אותנטית ואמיתית בין מורים, סולידריות שחורגת בהרבה מדפי המסרים הרשמיים של ראשי האיגודים, שלעיתים קרובות אנחנו, כמורים בשטח, בכלל לא מסכימים איתם או עם הדרך הכוחנית שלהם.

תמה זו מצביעה בבירור על כך שפרקטיקות מסגור־הנגד הדיגיטלי אינן עוסקות רק בהשפעה מכוונת ואסטרטגית על דעת הציבור הרחב, כפי שנידון בהרחבה בתמה 3, אלא גם בתהליך סוציולוגי עמוק של בניית קהילה. באמצעות שיתוף וירטואלי של קשיים וסיפורים במרחבים דיגיטליים חצי־ציבוריים אלה, מורים בונים ומחזקים את זהותם הקולקטיבית הנשחקת, מעניקים תוקף פסיכולוגי, הכרה ועידוד למאבקיהם היום־יומיים של עמיתיהם המרוחקים, ויוצרים הלכה למעשה חזית אזרחית עמידה ומאוחדת הנשענת על עובדות. סולידריות זו, שנרקמה תחילה במרחב הדיגיטלי האלטרנטיבי, מספקת את הבסיס, העוגן הרגשי והגיבוי החברתי הנדרשים כדי לאזור אומץ ולצאת למאבקי עבודה לאומיים ארוכים ומתישים מול המדינה. במקרים מסוימים פעילות שטח מרושתת זו אף משמשת מקור כוח פוליטי ואסטרטגי, המתקיים במקביל למונופול הייצוג של האיגודים הפורמליים, ולעיתים אפילו כאלטרנטיבה ביקורתית שלו.

מסקנות

המחקר הנוכחי יצא לבחון את התפתחות הייצוגים התקשורתיים של מורים שובתים בישראל בין השנים 2000-2024, תוך שילוב בין גישות מתודולוגיות משלימות. הממצאים האמפיריים, העולים בהלימה הן מניתוח מסגור המדיה לאורך זמן והן מניתוח הראיונות האיכותניים עם המורים עצמם, מתלכדים לכדי סיפור סוציולוגי ותקשורתי משכנע על שינוי עמוק, מאבק עיקש על זהות, והתגבשותה של סוכנות (Agency) אזרחית ומקצועית מסוג חדש. בטיעון המרכזי של מאמר זה – כי נוף התקשורת סביב סכסוכי

עבודה השתנה מהותית, ממצב של מסגור שלילי הגמוני ברובו למרחב פלורליסטי ודינמי של נרטיבים שנויים במחלוקת – תומכות בעוצמה רבה הראיות שהוצגו.

הניתוח מאשר תחילה, כפי שמשתקף בממצאי העידן הראשון, כי המסגרות השליליות המסורתיות שזיהו חוקרות ישראליות בעבר (טורין, 2010; רסקין, 2018) הפגינו התמדה ויציבות יוצאת דופן בנוף התקשורתי. מסגרות דוגמת "ההפרעה לציבור" ו"הנטל הכלכלי" – שתיהן אפיזודיות במהותן, כפי שהסביר איינגר (Iyengar, 1991) – נותרו במקרים רבים ברירת המחדל של הסיקור בחדשות המרכזיות. מסגרות אלו אינן מקריות; הן משרתות פונקציה אידיאולוגית רבת עוצמה של שימור הסטטוס־קוו באמצעות האשמה אישית וישירה של המורים ואיגודיהם בשיבוש חיי האזרחים, וזאת תוך טשטוש מכוון של האחריות המערכתית והממשלתית ארוכת השנים לכך שמערכת החינוך נמצאת על סף קריסה. כפי שממחישים הראיונות עם המורים, מסגרות אלה מעוררות בקרבם תחושה עמוקה של ייצוג שגוי בתקשורת הלאומית והשמצה ציבורית מאורגנת, פוגעות בזהותם, מבצרות את מעמדם ה"סמי־מקצועי" הרעוע והתלוי (Etzioni, 1969), והופכות את עצם הפעולה הקולקטיבית למאמץ מתיש ושוחק רגשית.

עם זאת – וזהו החידוש המרכזי העולה ממחקר זה – הממצאים מראים בבירור כי מסגרות אליטיסטיות אלה אינן מחזיקות עוד במונופול בלתי מעורער על דעת הקהל. המנוע היחיד והאפקטיבי לשינוי זה היה חדירתם והתפשטותם המהירה של המדיה הדיגיטליים הנגישים לכול. כפי שמראות עדויות המורים, הפלטפורמות של הרשתות החברתיות החדשות סיפקו להם את התשתית הטכנולוגית והארגונית הנדרשת כדי לנהל קמפיין שטח מתמשך, עממי ויעיל של מסגור־נגד אקטיבי. באמצעות פעולות שיוצרות שקיפות, כגון שיתוף של תלושי משכורת אישיים, סרטונים ויראליים שבהם תועדו כיתות מתפוררות, ומתן ביטוי בלתי אמצעי לשחיקתם המקצועית היום־יומית, המורים קראו תיגר בהצלחה רבה על הדומיננטיות של הנרטיב הרשמי שקבע משרד האוצר. עבודת שטח דיגיטלית נרחבת זו כפתה למעשה שינוי דרמטי על סדר היום התקשורתי בישראל, וחייבה את העורכים והמפיקים של חדשות הטלוויזיה, המעוניינים בהעלאת אחוזי הצפייה, לשלב אלמנטים מורכבים ותמטיים בסיקור הרדוד. מסגרות חדשות כגון "ההזנחה המערכתית" ו"האי־ביטחון התעסוקתי", שנוצרו והתעצבו מתוך אקטיביזם דיגיטלי אזרחי זה, מתחרות כעת באותה מהדורת חדשות בנרטיבים הכלכליים הישנים והעוינים של הפקידות על זמן אוויר וקשב ציבורי יקר.

הדינמיקה האזרחית־תקשורתית הזו מתיישבת היטב עם המושג התיאורטי העכשווי "ספרות־נגד ציבוריות מרושתות" (Fuchs, 2014) ומאשרת אותו. בדומה לתהליך שעברו מובילי מחאות אחרות בישראל מאז 2011 (אהרוני, 2023), מורים השכילו לבנות

מרחב אקוסטי דיגיטלי, תוסס ואפקטיבי, שבו הם יכולים לעקוף כליל את שומרי הסף המסורתיים באולפנים, לייצר לעצמם זהות קולקטיבית חדשה, תוך גישור על פערים גיאוגרפיים, חברתיים ופוליטיים, ולנסח גרסה חלופית של המציאות, אשר מאתגרת את השיח הממשלתי הרשמי והופכת את הקערה על פיה. השפעתו של תהליך זה ניכרת בבירור בשינוי האופי של מהדורות חדשות הטלוויזיה עצמן לאורך השנים; אלו נאלצו להפוך משופר של הודעות לעיתונות מטעם מקורות אליטיסטיים בממשלה, לאגרגטור מרובה ערוצים וזירה פומבית סוערת ל"קרב נרטיבים" מודרני זה. מהדורות החדשות בשנים 2024-2021 שוב לא רק דיווחו באובייקטיביות לכאורה ש"פרצה שביתה"; הן דיווחו על "הסכסוך החברתי סביב משמעותה של השביתה", ולעיתים קרובות הציבו באותו קטע חדשותי אמירה פוליטית מנותקת של שר מול סרטון טיקטוק מרגש של מורה.

עם זאת, חשוב לציין כי יש להתייחס בביקורתיות לחוויית המורים. אף שהמרואיינים תיארו בעקביות חוויה עמוקה של סוכנות ואקטיביזם, ייתכן שהיא נגועה חלקית במה שניתן לכנות "אשליית העצמה". המרחב הדיגיטלי אינו מבטל לחלוטין את פערי הכוחות המבניים מול המדינה ותאגידי התקשורת. גם כאשר סרטון שפרסם מורה חודר למהדורה המרכזית, העורכים שולטים באורך הקטע, במסגור הכותרת המלווה אותו (שלעיתים עדיין מספרת על "הפרעה וסבל להורים"), ובבחירת הדוברים שיפרשו אותו. התקשורת המסורתית אומנם פתחה את שעריה לתוכן מהשטח, אך לעיתים קרובות היא מנכסת אותו בשטחיות, תוך התמקדות בדרמה ובדמעות של המורה כאייטם בידור או כאישור לפניקה, ולאו דווקא כביקורת סוציולוגית ופדגוגית לגיטימית על מדיניותו של משרד החינוך. לכן, ייצוג זה, למרות מגוון הקולות שהתווסף לו, נותר במובנים מסוימים מוגבל, והמעבר לשוויון מלא ביחסי הכוחות הנרטיביים מול הממשלה טרם הושלם.

לממצאים אלה יש השלכות תיאורטיות ומעשיות נרחבות על הבנתנו בנוגע להתפתחות האקטיביזם של העובדים, במיוחד במקצועות השירות וההוראה, במאה ה־21, הן בישראל והן במדינות נוספות בעולם. המחקר מצביע באופן חד־משמעי על כך שבימינו, כוחה המונופוליסטי של התקשורת המסורתית להגדיר לבדה את תנאי הדיון הציבורי במאבקי שכר צומצם רבות והוגמש, גם אם לא בוטל כליל, כפי שהודגש בפסקה הביקורתית. עבור קבוצות עובדים ואיגודים מקצועיים, כמו זו של ארגוני המורים השונים, היכולת של העובדים בשטח לייצג את עצמם, לתווך את מצוקותיהם ולנהל יום־יום מלחמת התשה של נרטיבים בזירה התובענית של דעת הקהל המקוונת, היא כעת חיונית להצלחה לא פחות מהיכולת המסורתית לארגן משמרת מחאה פיזית בשערי בית הספר, לאסוף דמי חבר או לחתום על טופסי פרישה שקטים. המאבק

המודרני על העלאת השכר ושיפור תנאי העבודה הוא תמיד גם מאבק אסטרטגי שוטף על שליטה נרטיבית והשפעה תודעתית. הדבר מהדהד ומשקף באופן מרתק ממצאים חדשים בהקשר של משברים חברתיים אחרים ברחבי העולם, כגון הצלחתה המסחררת של תנועת השטח של עובדי ההוראה בארצות הברית (Dodson, 2020). בתנועה זו, השימוש המושכל, הנרחב והבלתי אמצעי של מורים ומחנכים מן השורה ברשתות החברתיות התברר כרכיב חיוני בבנייה המואצת של תמיכה ציבורית רחבה בקרב קהילות הורים, וכן בשורת ניצחונות פוליטיים, הצלחות חקיקתיות ושינויי מדיניות חסרי תקדים בתחום התקצוב של החינוך הציבורי במדינות הידועות כשמרניות.

יתר על כן, בהקשר הסוציולוגי העמוק יותר, ממצאים חשובים אלה נוגעים בליבו של המאבק המהותי המתנהל מזה עשורים על מעמדה המקצועי המעורער, ולעיתים הפגיע, של פרופסיית ההוראה כולה (וולנסקי, 2024). באמצעות פעולה מודעת של יצירת נרטיב חדש והוליסטי – הקושר בין רווחתם התעסוקתית, הכלכלית והאישית של המחנכים לרווחתם, הצלחתם ועתידם של התלמידים בכיתות, וכן לבריאותה, חוסנה ואיכותה ארוכת הטווח של מערכת החינוך הציבורית במדינה – המורים עוסקים בפרויקט פוליטי וציבורי מקיף, שמטרתו עצירת תהליכי הדה־פרופסיונליזציה ושיקום כבודם המקצועי (Sela-Sheffy, 2023; Zaradez et al., 2020). מסגור־הנגד הרעיוני שלהם אל מול המסרים של משרד האוצר הוא קביעה ציבורית נחרצת כי הם אינם רק "עובדים" ממורמרים, אנוכיים ושחוקים בדרג זוטר במנגנון בירוקרטי, הדורשים בסך הכול תוספת שכר. הם רואים בעצמם אנשי מקצוע אקדמאים, מיומנים, מסורים, בעלי יכולות פדגוגיות ומומחיות, המשמשים בפועל כקו ההגנה הראשון והאפוטרופסים העיקריים לעתידה החינוכי והחברתי של האומה כולה, ומציגים את עצמם ככאלה. להצלחתה ההדרגתית והחלקית של חדירת נרטיב־נגד מורכב זה – שעליה מעידה בבירור העלייה העקבית בנוכחותו, בולטותו וזמן האוויר המוקדש לו במהדורות החדשות בשנים האחרונות – עשויות להיות בעתיד הלא רחוק השלכות ארוכות טווח על שיקום מעמדם הציבורי של המורים בישראל ויוקרת מקצועם. הדבר ישפיע לא רק על מידת יכולתה של המערכת למשוך לשורותיה אקדמאים צעירים שיבחרו במקצוע ההוראה, אלא גם על מידת כוחם, עצמאותם ומשקלם הפוליטי הריאלי של איגודי המורים מול פקידי האוצר במשאים ומתנים המורכבים הצפויים למערכת החינוך בישראל בשנים הבאות.

מגבלות ומחקר עתידי

על אף שמחקר מקיף זה מספק תיאור אורך חדשני, יסודי ורב־פרספקטיבי המשלב גישות, הוא אינו חף ממגבלות אפיסטמולוגיות ומתודולוגיות מסוימות. ראשית,

ההתמקדות המכוונת בחדשות הטלוויזיה המרכזיות בשפה העברית בלבד פירושה כי הוא אינו לוכד, מנתח או משקף ייצוגים ומסגרות שעשויים להופיע בעיתונות המודפסת היומית, בשידורי רדיו ארציים ומקומיים, או בכלי חדשות ואתרי אינטרנט מקוונים נפרדים (דוגמת טוקבקים או כתבות עומק באתרי חדשות). כמו כן, מחקר זה במתכונתו הנוכחית אינו מנתח באופן מקיף את מערכות התקשורת הנפרדות, שהן בעלות מאפייני סיקור ייחודיים, הפועלות במגזר הערבי או במגזר החרדי בישראל – מגזרים שעשויים להיות מאופיינים בדינמיקות סיקור, יחסי עבודה ודפוסי מסגור שונים לחלוטין מאלה של החברה הכללית בכל הנוגע ליחס להוראה ושביתות מורים.

שנית, באשר להיבט המתודולוגי של הראיונות: אף שהניתוח האיכותני והמעמיק של הראיונות, למרות מספרם המצומצם, בוודאי מספק עומק פסיכולוגי ותיאור עשיר של חוויות הנחקרים, אין באפשרותו לשמש כלי מחקרי ולהועיל לייצוג סטטיסטי של עשרות אלפי המורים במערכת החינוך בישראל. יתרה מזאת, בשל גיוס המואיינים באמצעות רשתות מקצועיות, חשוב לציין כי המדגם האיכותני עשוי לסבול מהטיה מסוימת של ייצוג יתר למורים בעלי נטייה לאקטיביזם פוליטי ולשימוש אורייני וביקורתי במדיה דיגיטליים, או למצער מורים שחוו משברים אישיים שהניעו אותם לשתף את חווייתם. כלומר, אפשר שהראיונות לא שיקפו במלואה את דעתו של הרוב הדומם – מורים שתקנים ושחוקים, שאינם פעילים ברשת או לא עוקבים אחר המאבק בתקשורת.

לבסוף, מחקר משולב זה מנתח אך ורק את הטקסט התקשורתי המוגמר ששודר בטלוויזיה מחד גיסא, ואת נקודת המבט הסובייקטיבית והכוונות של קבוצת מפיקי התוכן והמסוקרים (קרי, המורים) מאידך גיסא; אך הוא אינו כולל בשלב זה מרכיב אקדמי אמפירי של חקר ההתקבלות בקרב הצופים עצמם (Audience Reception Analysis). מחקר של היבט מרכזי זה נדרש כדי לבחון באופן מדויק יותר כיצד ציבור ההורים והאזרחים בישראל קולט, מפרש ומתמודד קוגניטיבית ורגשית עם המסגרות המתחרות הללו, המבלבלות לעיתים, ועד כמה הנרטיב של המורים מופנם בקרב האזרח הצורך חדשות.

לנוכח המגבלות, ראוי כי מחקר עתידי של סוגיה זו ימלא פערים אלה. מחקרים אקדמיים השוואתיים, שיבדקו בשיטתיות דפוסי שיח ורטוריקה של מחאה בפלטפורמות שונות (למשל, את ההבדלים בין השפה האינסטרומנטלית המקובלת ב־X ובין השפה הרגשית הרווחת באינסטגרם), ובשפות שונות המדוברות במדינת ישראל, יהיו בעלי ערך רב לגיבוש תמונה שלמה.

רשימת המקורות

אהרוני, מ' (2023). סיקור מחאת 2020-2021 נגד ראש הממשלה בעיתונות וברשתות החברתיות: לקראת שינוי תקשורתי פרדיגמטי ושינוי תפיסתי של מובילי המחאה. **מסגרות מדיה, 23**, 39-80. https://doi.org/10.57583/MF.2023.23.10030

בנימין, ש', גיגי, מ', דהאן, י', ליר, ש', שמואלוף, מ' ושם־טוב, נ' (2010). **תופסים את המדינה בגרון: על סיקור שובתים ושביתות בתקשורת הישראלית**. מכון ון ליר.

וולנסקי, ע' (2007). הרפורמות הגיעו למקומן הנכון. **הד החינוך, פ"א**(8), 35-41.

וולנסקי, ע' (2024). **מדיניות ההשכלה הגבוהה של ישראל 2000-2023: פוליטיזציה, מדע וחברה**. מאגנס.

ולדן, ת' (2010). הוראה כמקצוע אם ואב, או: כרוניקה של הצלחה אפשרית. בתוך א' הרצוג ות' ולדן (עורכות), **על גב המורות: כוח ומגדר בחינוך** (עמ' 91-128). כרמל.

טורין, א' (2010). "על גב הילדים" – ניתוח מגדרי של סיקור שביתות המורים בעיתונות הישראלית. בתוך א' הרצוג ות' ולדן (עורכות), **על גב המורות: כוח ומגדר בחינוך** (עמ' 91-128). כרמל.

טורין, א' (2012). אופני הסיקור של מורים בחדשות העיתונות היומית בישראל: תפקודים חברתיים של שיח משברי. **עיון ומחקר בהכשרת מורים, 13**, 232-251.

רסקין, ל' (2018). **קווים לדמותו ומעמדו של המורה בישראל בעיתונות ובקרב קבוצות מיקוד של מורים**. אוניברסיטת תל אביב.

Berkovich, I. (2011). 'No we won't!': Teachers' resistance to educational reform. *Journal of Educational Administration, 49*(5), 563–578.

Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 11*(4), 589–597.

Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age* (2nd ed.). Polity Press.

Dodson, L. (2020). Assembling the strike: The role of digital technology in the #RedForEd movement. *New Labor Forum, 29*(3), 56–64.

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication, 43*(4), 51–58.

Etzioni, A. (Ed.) (1969). *The semi-professions and their organization: Teachers, nurses, social workers*. Free Press.

Fuchs, C. (2014). *Social media: A critical introduction*. Sage.

Gamson, W. A., & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology, 95*(1), 1–37.

Iyengar, S. (1991). *Is anyone responsible? How television frames political issues*. University of Chicago Press.

Sela-Sheffy, R. (2023). What does it take to be a professional translator? Identity as a resource. In J. Glückler, C. Winch, & A. M. Punstein (Eds.), *Professions and proficiency* (Knowledge and Space, Vol. 18, pp. 89–111). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24910-5_5

Tufekci, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

Van Gorp, B. (2007). The constructionist approach to framing: Bringing culture back in. *Journal of Communication, 57*(1), 60–78.

Zaradez, N., Sela-Sheffy, R., & Tal, T. (2020). The identity work of environmental education teachers in Israel. *Environmental Education Research*, *26*(6), 812–829. https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1751084